Гэлька

Тэлефонная гаворка была, як заўсёды, нядоўгая і даволі бязладная.

— Здароў.

— Здароў.

— Дык гэта я.

— Чую.

— Як жывеш?

— Нармальна.

— Мы таксама. Як Вера?

— Радуецца, што дачка нарэшце скончыць школу і ці паступіць некуды, ці выйдзе замуж.

— Дзівачка, што яна без Веры будзе рабіць?

— Яна знойдзе сабе работу.

— Ладна, вам відней... Дык ведаеш, чаго я званю?

— Не ведаю, але добра, што падаў голас.

— Ага, мне таксама нешта стала муляць. Але я не таму. Гэлька прыслала пісьмо.

— Якая Гэлька?

— Піцерава. Памятаеш: «Гэта я зарэзаў учора качку, а лою таго, лою, паўвядра...»

— Яшчэ б... Канечне, памятаю. Дык што яна піша?

— Хоча купіць нашу хату.

— Як гэта купіць? Па-першае, мы не збіраемся прадаваць. А па-другое, яна сама пад Карагандой...

— Хоча купіць і вярнуцца назад у Ліпніцу.

— А можа, і праўда: хай бы ў хаце нехта жыў. І хаце здаравей, і...

— Табе трэба грошы? Дык я магу пазычыць.

— Пры чым тут грошы. Але калі ёсць чалавек... Гэлька... А хата пустуе, сад дзічэе...

— Ну і хай дзічэе. Ты, як я бачу, ужо гатоў...

— Пастой, давай па парадку.

— Які тут парадак? Я табе паўтараю: Гэлька хоча вярнуцца назад, у Ліпніцу. І ёй прыглянулася наша хата.

— То і няхай бы...

— Што няхай?!

— Ну, калі ты так катэгарычна...

— Якая тут катэгорыя... Я не ўсё дагаварыў. Услед за пісьмом яна і сама прыскакала.

— Адна?

— Пакуль што адна...

— Малайчына. Ну і што далей?

— Нічога. Соня адпрэчыла яе.

— Як адпрэчыла?

— А так, ты ж яе ведаеш... Сустрэла і сказала: ты на гэту хату не пазірай, яна не прадаецца і прадавацца не будзе. А калі ты, Гэлька, хочаш вярнуцца, сяліся на сваім дворышчы ці шукай другое што.

— Дык чаго ты мне звоніш?

— Дзякуй хоць на гэтым. Дагаварыліся... Не звоніш — дрэнна, пазвоніш — зусім пагана. Будзь здароў.

Тонкае піпіканне ў трубцы сказала пра тое, што гаворка скончана.

І так заўсёды. Маўчыць, маўчыць, потым аб'явіцца, ускаламуціць свет і зноў — прапаў на паўгода, а то і на цэлы год. Гэта ён, мой брацік, яго стыль, яго характар. Жывём у суседніх гарадах, але бачымся рэдка. Адно добра: ён не крыўдуе, калі маўчу я, а я не вінавачу за тое самае яго.

Дык чаго ён званіў? І чаму мне не спадабаўся гэты званок? Чаго я расхадзіўся? Замест таго каб легчы спаць у дзесяць гадзін, як збіраўся, пайшоў на кухню, паставіў чайнік, дачакаўся, пакуль ён закіпіць, выключыў. Чай піць не стаў. Знайшоў «арбіціну», закурыў, хоць ужо два месяцы не курыў.

Не спадабалася, што загаварыў пра хату... Канечне. Усяго год, як не стала бацькі. Прадаваць хату ніхто не збіраўся. Якая прадажа. Хай стаіць, будзе куды пры-

ехаць і яму, і мне. Хоць зноў жа, пустая хата — як чужая. І саду шкода. Гады чатыры таму бацька падсадзіў яго. Некалькі дрэўцаў прывалок з лесу — дзе ён толькі і выпараў іх? І яны так добра прыняліся...

І Гэлька, Піцерава Гэлька...

У кожнага чалавека ёсць куткі ў сэрцы, куды ён і сам не любіць лішні раз заглядваць, а тым болей — пускаць чужое вока. Не таму, што там нешта цёмнае і страшнае, што сорамна паказаць людзям, а таму, што там схавана нешта вельмі дарагое, хоць і балючае. Часам гэта ўсяго толькі попел згарэлых надзей, але ён не стыне, пячэ. І хоць сам чалавек не вінаваты, што згарэла тое, чаго не было, віна яго хіба ў тым, што ён верыў у тое *нешта*, чаго не дачакаўся, але ўжо гэта няспраўджаная вера нібы робіць і яго самога віноўнікам і гэтага попелу, і таго, што ён увесь час пячэ.

Гэлька была прыгожая дзяўчына. Прыгожая той прыгажосцю, якая адразу кідалася ў вочы і не магла пакінуць нікога раўнадушным. Невысокая ростам, мініяцюрная, нібы вытачаная, смуглатварая, з чорнымі, кучаравымі над ілбом завіткамі валасоў і дзёрзкімі блакітнымі вачыма — быстрымі і ўсмешлівымі. І ўся яна сама была быстрая і жывая, як ртуць. Усе і заўсёды ў Ліпніцы звалі яе ласкава — Гэлька. «Куды бяжыш, Гэлька?», «Бачыў Гэльку», «Папрасіў, каб Гэлька напісала пісьмо». Гэлька, Гэлька...

Не ведаю, як каму, а мне заўсёды здавалася, што гэта вельмі цяжка — увесь час адчуваць на сабе пастаянную ўсіхную ўвагу... Быццам ты ўжо жывеш не сам сабе, а некаму, і няма табе дзе схавацца, а схаваешся — усё роўна ведаеш, што недзе нехта думае пра цябе, быццам сочыць за кожным тваім крокам. І ўжо, мусіць, сам пра сябе пачынаеш думаць, як пра некага іншага — чужога, халоднага. Гэтак здавалася мне, калі я думаў пра Гэльку, а сама Гэлька, відаць, нічога такога не адчувала. Жыла сабе з адкрытай усім радасцю і радавалася гэтаму.

І яшчэ.

Заўсёды, як толькі называлася яе імя, мне перш за ўсё ўспамінаўся яе бацька, Рыгор, а па-вясковаму — «Піцер», ад перакручанага ім жа самім слова «цяпер». Высокі, худы, з вострым хвосцікам бародкі, у рудым кажусе, які ён не любіў здзяваць нават летам. Ён быў добры сталяр і добры бондар, умеў лёгка, нібы жартую-

чы, зрабіць хоць дзежачку, хоць маслабойку, хоць хлебніцу,— люба глянуць і ўзяць у рукі, ні паза, ні зазору, як скляпаная, як вытачаная з аднаго кругляка — моцна, прыгожа.

Жыў ён з жонкай і Гэлькай — яна была адзіная дачка ў іх — на маленькім пасёлку, які сваімі пяццю хатамі ўразаўся ў лес. Усе называлі гэты пасёлак «крукам», бо ўяўляў ён у дадатак да асноўнага — даўгога пасёлка, на якім стаяла і наша хата і які асядлаў дарогу ў раён, тую кароткую, перпендыкулярна пастаўленую загагуліну, без якой не было б «крука».

Цяжка было сказаць, хто каго перамагае на гэтым «круку»: ці лес — бярэзнік, асіннік ды лазовае кустоўе асільвае расцярэбленыя людзьмі лапікі зямлі, ці ўпартыя людзі адваёўваюць у лесу новыя скупыя загоны. Лес тут заходзіў пад самыя вокны, а за нейкіх сорак метраў ад крайняга агарода пачыналася сапраўднае балота, на якім заўсёды буйным крывавым шротам былі парассыпаны журавіны. Балота звалі Баркамі. Быў Першы Барок, быў Другі Барок і Трэці Барок — участкі хліпкай, схаванай пад мохам і купінамі чорнай кашы, якую рассякалі даўгія паралельныя языкі выспы, зарослыя дзікім змрочным ельнікам — барам. Гэта было зайздроснае месца для вавёрак, куніц і ваўкоў, і толькі гэты ганебны страх перад ваўкамі трымаў нашы хлапчукоўскія інтарэсы на добрым удаленні ад гэтых мясцін. Як паказала жыццё, не такія ўжо і дзікія былі гэтыя «баркі», не так і шмат было там ваўкоў, але тады мы рэдка заходзілі нават на «крук», і жыццё яго нешматлікіх жыхароў было для нас ахутана нейкай таямніцай. Была яшчэ адна прычына, чаму мы рэдка сюды наведваліся: на гэтым пасёлку жылі ў большасці старыя людзі і ў нас не было раўеснікаў. Толькі Гэлька, хоць яна была і нераўня нам, але яе мы лічылі сваёй, адзінока і прыгожа красавала ў гэтым кутку.

Сам Піцер мне запомніўся не сваімі дзежкамі і саначкамі, а дзіўнымі паводзінамі, якія ў адных выклікалі смех, а ў другіх паблажлівую ўсмешку. Піцер заўсёды дакладна ведаў, хто і калі на сяле збіраецца калоць свінню. Пазней, вырасшы, калі ўжо і самога Піцера не стала, я пачаў думаць, што ён, мусіць, вёў нейкую сваю бухгалтэрыю, свой улік, у каго колькі і якіх свіней і хто калі збіраецца вастрыць шыла. А можа, у яго быў востры нюх на паленую шчаціну: калі смаляць свінню, яркі

пах паленай шчаціны чуцён далёка кругом. Яшчэ думалася, што, можа, ён умеў улавіць апошні перадсмяротны ўскрык параненай у сэрца жывёліны, хоць гэта і сумніцельна, бо быў Піцер слабаваты на вушы. Як бы там ні было, але як толькі ў якім-небудзь двары абсмаляць, асвяжуюць кабана, ускінуць чаго лепшага на скавараду — пячонкі, мяса, сала — і як толькі па хаце пойдзе жывы смачны пах, раптам ціха расчыняліся дзверы і на парозе паказваўся ён.

Прыходзіў ён заўсёды не проста так, а даставаў з глыбокай кішэні кажуха чацвярцінку гарэлкі і ўрачыста, нібы гэта была па крайняй меры літровая пляшка, ставіў на стол.

На вёсцы не ў звычаі выпускаць чалавека, які зайшоў у хату, не пачаставаўшы свежынай, а тым болей, калі ён прынёс сваю запіўку. Побач з малюсенькай, як дзіцячая цацка, чацвярцінкай вырастала пляшка гаспадарова — паўлітровая ці літровая. Наўрад ці хто ў Ліпніцы памятаў такі выпадак, каб калі-небудзь справа дайшла да гэтай чацвярцінкі, бо гаспадар, рукой і позіркам абмінаючы гэту пасудзінку, заўсёды знаходзіў, калі трэба было, і яшчэ свайго і разам з загорнутым у палатніну кавалкам свежыны аддаваў чацвярцінку назад захмялеламу госцю. І той, нібы так і трэба было, апускаў яе назад у бяздонную кішэню кажуха. Заружавеўшы тварам і набраўшы смеласці мовы, Піцер раптам пачынаў успамінаць: «А ведаеш, брат, зарэзаў учора я гусака, вялізнага гусака, а лою, брат, лою было... хунтаў шэсць...» Гаварылася гэта заўсёды так, нібы тут, перад вачыма, не ляжаў разабраны кабан, і выходзіла так, што тых «хунтаў шэсць» было калі не болей, то столькі ж, як у гэтага кабана. Іншы раз Піцер расказваў, як зарэзаў барана. Тут ужо лою было... на ўсё сяло. У Піцера было нешта з носам, ён надта гугнявіў, і гэта «лою» выходзіла ў яго як «ною, ною»...

Дзівакаваты Піцер і Гэлька... Не вязалася ўсё гэта ў кучу, але было яно так. Ды, урэшце, мала што каму не вяжацца.

Як і да ўсіх, дакацілася вайна і да нашай Ліпніцы, хіба толькі пазней трохі, бо ляжала сяло ў балотнай глыбінцы. Але аддаленасць ад бойкіх дарог, лясы і балоты, мусіць, і сталі той першай умовай, якая дазволіла людзям перасіліць нечаканасць, сабрацца ў партызанскі атрад і пачаць адваёўваць назад у немцаў сваю зямлю.

Вайна наклала сваю пячатку на ўсё, але жыццё прадаўжала рабіць сваю работу, хоць і ў нейкім прытоеным, замарожаным выглядзе. Як вада ракі пад ледзяным кажухом.

Для нас, хлапчукоў, гэта прытоенасць была не чым іншым, як адзнакай вялікай таямніцы, якая авалодала людзьмі і якая аднойчы павінна была ўзарвацца і паказаць усім нешта вельмі нечаканае і смелае. І таму мы шнырылі ўсюды, дзе нюхам угадвалі хоць які намёк на прысутнасць гэтай таямніцы, каб не прапусціць імгненне таго непаўторнага ўзрыву.

Асаблівую цікавасць выклікалі вечарынкі. Яны рабіліся і цяпер, хоць і радзей, чым да вайны, але з гармонікамі і бубнамі і шалёнымі полькамі, калі хату аж трэсла ад тупату многіх мужчынскіх ног. Гэта былі не проста танцы, а нешта большае. Людзі нібы злаваліся на нешта і злосць сваю выбівалі на маснічынах падлогі. Нібы бедныя маснічыны былі вінаватыя ў нечым, і таму іх так бязлітасна таўклі і дубасілі абцасамі.

Дзяцей на вечарынкі не пускалі. Іх бесцырымонна выводзілі з цёмных кутkoў, балюча ўзяўшы за вуха, і не было каму пажаліцца: бацька і маці, калі дачуюцца, што быў на вечарынцы, дабавяць ад сябе яшчэ.

І ўсё ж мы ўхітраліся пралазіць на танцы і заўсёды ведалі, што там рабілася.

Ніводная вечарынка не праходзіла без Гэлькі. Ды і як жа можна было без яе! Мы ведалі, што за Гэлькай ухлёстваюць два хлопцы, і абодва камандзіры партызанскіх рот, праўда, з розных атрадаў, і чакалі, што з гэтага выйдзе.

Усе ведалі, што ў Гэлькі ёсць наш, ліпніцкі, хлопец, Лёнік Крывашэеў. Ён скончыў дзесяць класаў на год раней, скончыў, як і яна, на выдатна, але цяпер быў на фронце.

Скончылася ўсё вельмі дрэнна. Вечарынка была ў суседнім сяле, была там і Гэлька, і прыехалі абодва хлопцы. Ніхто не мог толкам растлумачыць, з чаго ўсё загарэлася, але абодва схапіліся за наганы. З атрада Івана Іванавіча быў быстрэйшы, стрэліў першы, і стрэл знайшоў свайго.

Труна з забітым камандзірам роты з дзіўным прозвішчам Яўстратаў стаяла ў нашай хаце.

Была зіма, на двары было адліжна, у хаце душна. І ляжаў у труне ён — спакойны і прыгожы хлопец з

чорна-смалянымі валасамі. Наша суседка цётка Тэкля зрэзала вазон «павучок», ён рос у яе падвешаны пад столлю, і гэта кволая зялёная галінка, раздзеленая на дзве долі, ляжала на белай падушачцы справа і злева ля смуглявага твару мёртвага камандзіра. Яна нібы напамінала людзям пра тое, што скора вясна, цяпло, зелень, жыццё, а яго, гэтага хлопца, ужо ніколі не будзе, і ён ніколі нічога гэтага не пабачыць...

Прыходзілі вяскоўцы, тоўпіліся ля парога, стаялі ля труны партызаны, а Гэлькі не было. Жанчыны развагалі, што ёй і нельга паказвацца. Каб партызаны пад гарачую руку не разлічыліся і з ёй: дзеўка гуляла з агнём, і агонь ужо забраў аднаго.

А я ўсё ж чакаў, што яна прыйдзе. Мне здавалася, што яна не магла не прыйсці. І яна прыйшла, калі ўжо збіраліся выносіць труну. Усе расступіліся, далі ёй дарогу. Яна падышла да ўзгалоўя труны, і ўсе бачылі, што яна быццам пасталела за гэтыя суткі, пацямнела тварам. Яна пастаяла моўчкі, без слёз, павярнулася і пайшла з хаты, і ўсе зноў расступіліся, далі ёй дарогу, і ніхто яе не затрымаў. Усе з палёгкай уздыхнулі, нібы гэтым сваім прыходам яна зняла з душы ў людзей цяжкі камень.

Мяне ж радавала тое, што выйшла так, як я і думаў. Гэлька не магла зрабіць інакш. Сэрца маё поўнілася гонарам: хіба ёсць яшчэ дзе-небудзь такія дзяўчаты, каб з-за іх страляліся камандзіры? Шкода, канечне, што страляліся яны насмерць. Лепей бы яны выйшлі ў лес, узялі наганы і стралялі ў мішэнь. Можна было нават у партабак, паставіўшы яго на пень. Адысці крокаў на трыццаць і страляць. І хто лепей страляе, хто болей пападзе, з тым Гэлька і пойдзе. А то на вечарынцы, у хаце, ніхто нічога і не ўбачыў. І зусім несправядлівым здавалася, што і другога камандзіра збіраўся судзіць партызанскі трыбунал. Завошта яго судзіць? Што яму падабаецца Гэлька? Дык яна ўсім падабаецца. А гэтыя вечарынкі і ўсё гэта — проста так. Бо ў Гэлькі ёсць жаніх, сапраўдны, наш. Тады ў Ліпніцы яшчэ ніхто не ведаў, што Гэльчын жаніх лейтэнант Леанід Крывашэеў яшчэ год назад загінуў смерцю храбрых пад Ленінградам.

Гэльку ў сяле да канца вайны не бачылі.

Аб'явілася яна неяк раптоўна і ўжо як гарадская — фарсістая, з нафарбаванымі губамі і завітымі валасамі.

І спаднічка на ёй была карацейшая, чым у нашых вясковых дзяўчат, і ўся яна сама была нейкая нервовабыстрая, рухавая, і смяяцца старалася мацней, чым хто, і гаварыць грамчэй, і гаварыць на «гарадскі» манер, перакручваючы «вясковыя» словы.

Мне запомніліся яе ненатуральна моцны смех і новая звычка матаць галавой, нібы яна хацела нешта пастрэсці з валасоў. «Ой, умру»,— гаварыла яна, рэзка пavailводзячы галавой у бакі, і валасы яе спружынілі і хадзілі хвалістым веерам. Нешта фальшывае было і ў гэтым «умру», і ва ўсёй ёй, і было неяк шкода той, ранейшай Гэлькі. Праўда, я мала задумваўся над гэтым: у мяне былі свае клопаты. Быў ужо іншы час, я хадзіў у школу, і трэба было шукаць грошы на сшыткі, на падручнікі — збіраць і прадаваць грыбы і ягады, драць, сушыць і здаваць лазу. І я без вострага душэўнага болю слухаў давалі злосныя гаворкі пра Гэльку, якія любілі таўчы бабы і дзяўчаты тым летам.

На другі ці трэці дзень пасля прыезду Гэлькі дамоў маці адправіла яе пасвіць карову. Кароў тады ў сяле было яшчэ няшмат, і сталага пастуха не было, пасвілі кожны сваю і дзе хто хацеў: травы хапала. Гэлька пасвіла карову ў кустах далекавата ад дому, і іх заспеў лівень. Гэта быў адзін з тых рэдкіх ліўняў, якія налятаюць раптоўна і даюць столькі вады, што яе хапіла б на цэлы месяц спакойных дажджоў.

Гэлька прыбегла дамоў вымаклая так, што і рубца сухога нельга было знайсці. Маці дала ёй пераапрануцца і, хоць за акном усё яшчэ ліло, строга спытала: «А дзе ж карова?» І пачула ў адказ: «Карова бяжала цераз прясла да брац у гразь».— «Што?!» — не зразумела маці. «Карова бяжала цераз прясла да брац у гразь...» — паўтарыла Гэлька.

Маці мала што зразумела з гэтых слоў, адно ёй было ясна, што каровы няма, а надыходзіць вечар, і што Гэлька нібы смяецца з маці, крыўляе язык, і яна ўзяла ў рукі качалку і паказала дачцэ на дзверы: «Я табе пакажу і брац, і гразь, паспрабуй толькі вярнуцца без каровы».

Шукаць карову Гэльцы не давялося, тая прыйшла дамоў сама: яна перачакала лівень у лесе пад елкай. І, здаецца, нікога лішняга не было ў хаце ў час матчынай гаворкі з Гэлькай, але з таго дня, як толькі каму хацелася падкалоць Гэльку, кожны пачынаў гэта... «Карова бяжала цераз прясла...», перакручваючы кожнае

слова так, як Гэлька ніколі і не змагла б. Чаго тут было болей — жадання паздзекавацца з чалавека ці ахвота правучыць яго за тое, што так хутка і лёгка адмаўляўся ад свайго роднага,— невядома, але Гэлька на гэта як быццам не звяртала ніякай увагі. Пагуляла тыдні са два, пасмяялася: «Ой, умру...» — і зноў махнула ў горад.

Вярнулася жыць у Ліпніцу яна гэтак жа нечакана, як і паехала. Праўда, вярнулася не адна — з высокім бландзіністым хлопцам, Васілём, з твару якога ніколі не сыходзіла задаволеная сытая ўсмешка. У дадатак да маладой мужчынскай сілы ён меў надзіва прыгожыя белыя зубы і ўсміхаўся заўсёды, нават і тады, калі яму гаварылі непрыемнае і калі іншы ўжо размахваў бы кулакамі. Гэта ўсмешка запомнілася ўсім добра.

Побач з дваром старога Піцера пуставалі кінутыя соткі, і калгас аддаў іх маладой сям'і. Праз які год там зноў стаяла хата, хлеў, стопка, а з балоцістай зямлі зябка лезлі ўгору кволыя дрэўцы маладога саду. Усё гэта была Піцерава работа — стары выжыльваўся для дачкі і зяця.

Зяць жа адразу стаў фінагентам, хадзіў па вёсках, збіраў падаткі, страхоўку, пазыкі. Наўрад ці можа хто ўспомніць Піцеравага зяця ў сяле з касой ці граблямі, але ўсе добра памятаюць яго з фінагентаўскай сумкай. Сваю работу ён рабіў упарта, усё з той жа нязменнай белазубай усмешкай.

Стары Піцер пакінуў гэты свет ціха, непрыкметна, пахавалі яго, і праз нейкі час людзі пачалі заўважаць, што ёсць адно такое, чым зяць надта падобны на цесця. Якая б у каго ні была бяседа — ці то радзіны, хрэсьбіны, вяселле, ці нават хаўтуры, ён заўсёды паяўляўся ў самы пік яе, і заўсёды яму знаходзілася месца дзе-небудзь недалёка ад гаспадароў. Піў ён шмат і еў шмат, але ніколі не быў п'яны і ніколі не забываўся галоўнага, з чым прыходзіў,— сваю сумку.

Строгія фінагентаўскія абавязкі часам заносілі яго далёка ад Ліпніцы, ён не паспяваў вярнуцца дамоў завідна і заставаўся начаваць там, дзе заспела ноч,— то ў адным, то ў другім сяле. Гэльку гэта спачатку злавала, але што яна магла зрабіць? Надвор'е заўсёды неспакойнае: то снег, то яшчэ што, а работа ў Васіля адказная, і калі ён не мог дабрацца дамоў днём, то хто ж пусціць чалавека ў далёкую дарогу ноччу. Тым болей што на руках у яго сумка з грашыма і дакументамі. І чым

часцей не начаваў Васіль дома, тым спакайнейшая рабілася Гэлька. А там якраз прыехалі ў сяло вайскоўцы нарыхтоўваць дровы, і малады лейтэнант выбраў іхнюю хату для кватэры.

Здарылася гэта тады, калі Васіль быў у адным з тых далёкіх сёлаў свайго абходу, адкуль звычайна дабіраўся дамоў сутак праз двое, трое. Яшчэ па дарозе да свайго двара яму сказалі пра кватаранта, даволі адкрыта намякнуўшы, што, маўляў, не толькі ты ўмееш абкладаць налогам яблыні ды вуллі. Глядзі, прыйдзеш у сваю хату, а цябе і не прывячаюць. І цябе абклалі. Гэлька твая дзеўка што трэба.

Васіль выслухаў усё гэта спакойна і, паказаўшы, як заўсёды, белыя зубы, сказаў:

— А што гэта за дрэва, што на яго і варона не сядзіцца.

Што ён думаў на самой справе, невядома, але той месяц, пакуль вайскоўцы нарыхтоўвалі ды вывозілі дровы, начаваць заўсёды вяртаўся дамоў. А як салдаты паехалі, а з імі і той лейтэнант, Гэлька некалькі дзён не паказвалася на людзях. Казалі, што ля вока ў яе якраз ці скула ўскочыла, ці сіняк.

Пра тое, што Гэлька з Васілём выехалі з Ліпніцы, я даведаўся будучы ў арміі. Ад'езд іхні мяне не здзівіў: паехалі, значыць, так трэба. Тым болей што падаткі, якія збіраў Васіль, былі даўно адменены, і ён са сваёй фінагентаўскай прафесіяй, відаць, не мог знайсці работы. Памерла і Гэльчына маці, старая Піцерыха.

Гэта якраз быў той бойкі час, калі многія з Ліпніцы і з іншых суседніх сёлаў пачалі зрывацца з наседжаных месцаў і ехалі хто ў Караганду, хто ў Данбас ці Карэлію за канкрэтнай, жывой капейкай.

Невядома, хто з ліпнёўцаў першы адважыўся на такі крок, але, прыжыўшыся на шахце, у невялічкім гарадку пад Карагандой, пацягнуў за сабой і іншых вяскоўцаў. Недзе сярод іх была і наша радня: цётка з усёй сваёй дружнай сям'ёй на дванаццаць душ. Трапілі туды і Гэлька з Васілём.

Васіль, чуў я, пайшоў працаваць на шахту. Гэта мяне трохі здзівіла, але падумаў я тады пра тое, як мы часам памыляемся ў сваіх меркаваннях пра людзей. Вось Васіль, і фінагент, а не пабаяўся палезці ў шахту. А Гэлька... Гэлька — жонка свайго мужыка, маці дзяцей. Відаць, таксама знайшла нейкую работу па сабе.

Так думаў я, так гаварылі вяскоўцы — з тых, што выехалі, а ў сяло прыязджалі цяпер як госці, у водпуск. Гэлька з Васілём у Ліпніцу не прыехалі ні разу.

Некалькі год назад здарылася так, што справы нечакана закінулі мяне ў Казахстан. Было гэта летняй парой, і з-пад крыла самалёта стэп нагадваў закрамянелую бурую скарынку спечанай у вясковай печы буханкі хлеба.

Праляцець тысячы кіламетраў і не зазірнуць да аднавяскоўцаў, да сваёй радні было б зусім неразумна. І я заехаў да іх.

Гэта быў невялікі, зялёны, утульны шахцёрскі гарадок, і былі яго вуліцы ў добрым аддаленні ад бурых тэрыконаў шахтаў.

Сустрэлі мяне, як некалі ў вёсцы сустракалі чалавека, які прыехаў калі не з Канады, то з далёкай Сібіры. І пытанні «Як там?», а часцей: «Як там Маланння? Памёрла? Глядзі ты! А Пётрусь? Таксама памёр? Бач ты...»

І сумна, і радасна было мне быць сярод людзей, якія даўно перасталі лічыць мяне сапраўднай раднёй. Бо радня, як і каханне, трымаецца на адным агні: жыць разам, памагаць адзін аднаму, бачыць адзін аднаго. Час — гэты няўмольны садоўнік — адсякае кожную галінку, на якой намеціўся хоць нязначны намёк на магчымае ўсыханне. Адсякае галіны, не думаючы пра тое, што, нават мёртвыя, яны звязаны з каранямі і, секучы іх, ён сячэ і само карэнне.

Я сядзеў за сталом, акружаны раднёй і ўвагай, пазіраў на сваю цётку — некалі надта бойкую жанчыну, прыгожую тварам і паставай, вострую на язык і рашучую на дзеянне. Пахаваўшы перад вайной першага мужыка і застаўшыся з трыма дзецьмі, яна выйшла замуж за маладога хлопца, нарадзіла і яму яшчэ семярых і з усёй гэтай гамарняй не пабаялася паехаць на край свету. І жыве, і, здаецца, не дрэнна. Праўда, пастарэла сама, маршчыны ляглі на твар і рукі, пабляклі вочы. Вядома, гады, вядома, сям'я. Ды якая сям'я: калі сабраць разам з унукамі, то будзе за трыццаць душ. І мужыка — таго, другога, пахавала тут, засталася адна.

І вось, калі былі сказаны першыя тосты, і калі прайшоў першы голад на пытанні, і калі застолле набрала ўзбуджаны, хоць і не бязладны, гул, раптам раздаўся званок у дзверы. Адчынілі — і ў пакой зайшоў не хто

іншы, а сам фінагент Васіль. Мала таго, што зайшоў, у руках у яго была тая ж на вышмаргаваным рукою пачарнелым раменьчыку фінагентаўская сумка.

Усё гэта было для мяне нечакана. А ён усміхаўся такой знаёмай белазубай усмешкай. І зубы, відно было, усе свае, і твар малады, і вочы смяюцца, нібы і не прайшло больш чвэрці веку з таго дня, як мы бачыліся з ім апошні раз. А бачыліся мы ў Ліпніцы, на развітальным вечары, калі я ішоў у армію.

— Вы што гэта, і тут усё гэтак жа фінагентам? — спытаў я.

— Не, цяпер не фінагентам. Цяпер — страхавым агентам. Страхую — мэблю, машыны, дачы, жыццё... Хочаш, магу застрахаваць тваё жыццё, калі ты яшчэ не застрахаваў, а? Ты ж шмат ездзіш, шмат лётаеш, усякае бывае, га?

Жыццё маё было не застрахавана, але і страхаваць яго я не хацеў, адно сказаў са шчырым здзіўленнем, што гады не бяруць фінагента.

— А чаго ім браць мяне? Я на пенсіі, а што ім трэба ад пенсіянера? Ма́ю шахцёрскую пенсію, харошую пенсію, а страхоўка — гэта так, даплата, прыварак.

— Ты думаеш, ён і на шахце жыў без яе? — кіўнула цётка галавой на Васілёву сумку.— Не-е, яна і там была яму і мамка і татка.

— Ага, выдаваў зарплату шахцёрам,— пацвердзіў Васіль, усё гэтак жа ўсміхаючыся і шавелячы тонкімі крылламі носа, нібы прынюхваючыся. Ён ужо сядзеў за сталом, і перад ім стаяла поўная чарка.

Пад вечар, калі гарачыня трохі ачахла і пацягнула прахалодай, з цётчыным сынам Валодзем мы выйшлі ў гарадскі парк. У адным з дальніх яго куткоў прыселі на лавачцы. Ён расказваў пра сваё жыццё, пра тое, як яму працуецца на шахце. Працуецца і жывецца нядрэнна.

— Але па ўсім відно, я доўга тут не затрымаюся. Паеду на БАМ ці на Камчатку... Хочацца паглядзець свету, пакуль маладыя,— нечакана закончыў ён свой расказ.

— А як жа маці? — спытаў я.

— Маці?..— ён задумаўся.— Маці... Чым далей, тым цяжэй з ёй. Як толькі надыходзіць вясна, яна пачынае збірацца дамоў, у Ліпніцу. Ехаць — і ўсё тут. І каляндар свой мае: «Там ужо суніцы зацвілі...»; «Мусіць, гры-

бы першыя пайшлі...»; «У Барках сёлета журавін павінна быць шмат, бач, па тэлевізары перадаюць усё: дажджы ды дажджы». І так, пакуль восень не завяжацца на зіму. Тады супакойваецца, аціхае. А потым зноў усё спачатку. Мне здаецца, гэта старасць.

— Старасць — адно, а гэта хутчэй хвароба.

— Можа, і хвароба. І яда ёй нясмачная, і ўсё не так.

— Ну і што вы думаеце?

— А што тут думаць? Быў бы жывы бацька, можна было б нешта думаць, а так... Да каго яна туды паедзе? Усе ж тут...

Недзе збоку за спіной у нас зашамацелі кусты. Я азірнуўся. Адтуль з чорнай гаспадарчай сумкай у руках выйшла яшчэ зусім не старая жанчына і пайшла ўздоўж зараснікаў акацыі, пільна ўглядаючыся ў кусты, нібы шукаючы нечага. Нешта падалося мне знаёмым у ёй, але адчуванне гэта мільганула, як цьмяная згадка, і прапала. Валодзя таксама паглядзеў жанчыне ўслед, потым павярнуўся да мяне:

— Ты пазнаў яе?

— Не. Ды і адкуль я мог пазнаць?

— Мог... Гэта ж Гэлька.

— Піцерава Гэлька?

— Яна.

— І што яна тут... робіць?

— Збірае пляшкі. Сюды, бывае, прыходзяць сем'ямі — на цэлы дзень, з дзецьмі, з ядой. І часта, каб не цягнуць дамоў, пляшкі кідаюць пад кустамі. Вось яна і ходзіць, збірае іх.

Гэта ўжо было занадта. Гэлька... Гэлька збірае ў гарадскім парку кінутую пасуду. Успомніўся Васіль — не па гадах малады, прыгожы, шахцёрская пенсія, агент па страхаванні. Прыпомніўся яго голас: «Хочаш, магу застрахаваць тваё жыццё...»

— Слухай, Валодзя, а ён, Васіль, ведае, што яна ходзіць так?..

— Ведае. І добра ведае...

— Ён што, не дае ёй грошай?..

— Відаць, што не: ён надта скупы. І ўсё неяк раскалолася ў іх, пайшло ўраздроб... Яна часам заходзіць да нас, да маці. Усё Ліпніцу ўспамінае...— Валодзя сказаў гэта задуменна, расцягваючы словы.

Я не стаў болей нічога пытацца ў яго, хоць мне вельмі хацелася ведаць многае.

...І быў яшчэ адзін дзень квітнеючай вясны. Гэта ўжо было пасля таго, як памёр бацька.

Прыехаў я дамоў, падыходжу да двара, думаю, як будзе ў хату ўлезці. Хоць мы і прасілі прыглядзець хату стрыечную сястру Соню, яна жыла цераз вуліцу, але просьба просьбай, у яе свае клопаты, гаспадарка...

Заходжу ў двор, гляджу, а з коміна ціхенька дым ідзе. Аж гэта брат прыехаў і запаліў у печы, каб абагрэць хату. Тым болей што дроў далёка шукаць не трэба было: бацька назапасіў іх гады на тры. Абагрэлі мы хату, пераначавалі, а назаўтра раніцай рашылі прайсці ў лес — туды, на Баркі. У балота лезці было яшчэ рана, хоць меліярацыйныя канавы і зрабілі яго болей даступным. Ішлі берагам лесу, пералазячы цераз ссунутыя трактарамі ў лаўжы паклычаныя кусты і маладыя дрэўцы.

Стаяў пачатак мая, было цёпла і парна, светла-зялёныя, вострыя, як шаршаткі, стрэлкі травы смела і лёгка прашывалі леташнюю бяскроўную лістоту і настырна цягнуліся ўгору. Над купінамі слаўся бледна-зялёны, волкі дымок. У паветры стаяў смолкі пах яшчэ зацісну-тай у пупышках, але гатовай вырвацца на волю лістоты маладых таполяў і асін.

Мы то заглыбляліся ў зараснік, абыходзячы жаўтаватыя, нібы цвілыя, лужыны яшчэ не забранай зямлёй вады, то ўбіваліся ў лазняк, то выходзілі на малады, сыры ельнік, вылазілі з яго. Хадзілі так даволі доўга, пакуль не выбіліся на больш светлае месца.

Гэта была нечая сядзіба, нечы сад. Хоць беразняк і асіннік, чэпка сплеценыя лазняком, абступілі ўсё кругом, месца гэта вылучалася правільнасцю ліній некалі пасаджаных дрэў. Слівы ішлі па перыметры саду, яны даўно здзічэлі, абраслі парасткамі, іх цяжка было адрозніць ад лазняку. Унутры гэтага чатырохкутніка роўнымі радамі стаялі яблыні. Было відно, што людзі даўно пакінулі гэты надзел некалі адваяванай у лесу, урабленай зямлі. На месцах, дзе колісь стаялі будынкі, суцэльным бледна-зялёным абрусам бралася крапіва.

Але ўразіла не гэта. Уразіў цвітучы сад. Кветкі так густа абляпілі галінкі, што саміх галінак не было відаць. Адны пукі кветак — буйных, разлатых.

Падышлі бліжэй, і тут я спыніўся як укапаны. Гляджу на ствалы яблынь і нічога не мог зразумець. Ствалы ў яблынь былі не круглыя, а квадратныя! Кара, як

і павінна быць на яблынях, толькі ў адных месцах цёмна-бурая, а ў другіх светлая, мякка-шакаладная, і гэтыя колеры ішлі ад кроны да зямлі, нібы нехта вёў пэндзлем па ствале зверху ўніз: раз — такім колерам, раз — такім. Але ствалы былі акантаваны, як слупкі на верандзе якога дачнага доміка.

— Нічога не разумею,— павярнуўся я да брата, шукаючы яго дапамогі.

— Чаго ты не разумееш? — ён гаварыў спакойна, нават занадта спакойна.

— Ты паглядзі на ствалы. Якія яны?

— Абчэсаныя.

— Як... абчэсаныя?

— Сякерай. Звычайнай сякерай.

Я падышоў яшчэ бліжэй да яблыні. Уся яна была бела-ружовая ад цвету, там мірна, яшчэ нясмела, па пачатку вясны, гулі пчолы. Ствол дрэўца сапраўды быў некалі груба — чах, чах,— відаць, чалавек спяшаўся ці нерваваўся — абчасаны сякерай. Але дрэва знайшло ў сабе сілу залячыць гэтыя раны, амаль усё счасанае закаціла маладой карой, і нават тыя ўчасткі, дзе разам з карой была знята і драўніна, пакрыліся тоненькай карычневай плеўкай. Тое ж самае было і з другой яблыняй, і з трэцяй... І сад цвіў.

З нямым пытаннем я пазіраў на брата. Чакаў, што ён скажа.

— А ты ведаеш, чый гэта сад? — спытаў ён у мяне.

— Не ведаю.

— Піцеравай Гэлькі. Ад'язджаючы адсюль, яна ўзяла сякеру — а ты ведаеш, што ў Піцера яны былі вострыя,— выскачыла ў сад, як звар'яцелая, і паабчэсвала ўсе дрэвы. Гаварылі, быццам бы на гэта месца мелася перасяліцца адна жанчына, з тых, у каго, будучы фінагентам, спыняўся пераначаваць яе Васіль. І вось Гэлька сякеру ў рукі і... «Не мне, дык хай нікому». А як там па праўдзе...

Я больш нічога не пытаўся. Мне ўспомнілася, як некалі мы з братам лазілі па балоце, абдзіралі лазу, каб купіць сшыткі і падручнікі, і як сіратліва і гола выглядалі тыя абадраныя лазіны. І вось яблыні. Добра, што яна не абчасала іх акругаля, а толькі з бакоў, пакінуўшы палосы жывой кары.

Дамоў мы з братам ішлі моўчкі. Ён увесь час курыў, пазіраючы перад сабой. Я таксама маўчаў. На душы бы-

ло пуста і прыкра. Быццам нехта вельмі блізкі прадаў цябе, і прадаў адкрыта, бессаромна.

Я не стаў расказваць брату пра тое, што не так даўно бачыў Гальку.

І вось гэты тэлефонны званок.

Я сяджу на кухні, куру, хоць два месяцы таму назад кінуў курыць... І жонцы кляўся, што гэта назаўсёды...